

Kannibalizmus a szovjet Gulag rabszolgatáborokban

Várdy Béla - Várdy Huszár Ágnes

E kegyetlen intézménynek a gyökerei az 1917-es bolsevik forradalomig, illetve a hitehagyott Feliks Edmundovics Dzerzsinszkij által életre hívott politikai rendőrség, a Cseka megalapításáig nyúlnak vissza. Az első gyűjtőtábor 1918-ban alakult, amikor a fehér-tengeri Szoloveckij-szigeteken levő kolostort „különleges célú” rabszolgatáborrá alakították át. A cél az volt, hogy összegyűjtsék a régi rendszer híveit, majd vagy „átképezzék”, vagy egyszerűen kiirtsák őket. Az egykori kolostorban és környékén felállított barakkokban a húszas évek elején legalább húszezer politikai elítélt pusztult el borzasztó körülmények között.

Az első munkatábor gyors iramban követte a többi, s idővel kiterjedtek az egész szovjet birodalomra. A táborrendszer 1934-ben az akkor alapított Gulag (Glavnoje Upravlenyje Lagerej – Lágerek Főigazgatósága) vezetése alá került, innen kapta nevét.

A munkatáborok kettős céllal működtek. Részben azért, hogy megtisztítsák a szovjet birodalmat azoktól a személyektől, akik bármilyen formában veszélyeztethették a szocializmusnak hazudott sztálinizmus uralmi rendszerét. Részben pedig azért, hogy az elhurcoltak rabszolgamunkájukkal járuljanak hozzá a szovjet birodalom gyors iparosodásához és

modernizálásához. Ebben a rendszerben az emberélet semmit sem számított. A magas szintű gazdasági célok érdekében szinte mindenki mellőzhető és feláldozható volt – a munkatáborokon belül éppúgy, mint rajtuk kívül.

A táborokban a konstantinápolyi születésű, zsidó származású Naftalij Aronovics Frenkel rendszere működött, amely összekapcsolta a termelést a napi ételadaggal.³ Ha valaki valamilyen okból nem teljesítette a kitűzött normát, csökkentették az ételadagját. Ezáltal természetesen még jobban legyengült, így még inkább képtelenné vált a norma teljesítésére. S ez így ment hetekig vagy esetleg hónapokig, míg a rab annyira le nem gyengült, hogy egyszerűen felfordult, s ott maradt a havon, a mocsárban vagy a latrinában, ahová tehetetlenül lezuhant, s belefulladt az ott összegyűlő emberi ürülékbe. Olykor azonban a hatalom még ezt a „természetes” halált sem várta meg, hanem a reggeli sorakozó és munkahelyre gyaloglás idején egyszerűen legéppuskázta az éhségtől és a munkahajszától lemaradó gyengélkedőket. A munkatáborokon kívül, a szabadnak hazudott társadalomban nagyon sok esetben a mesterségesen teremtetten éhínség vitte el emberek millióit. Ez történt például az 1930-as évek elején Ukrajnában, ahol legalább hat-hét millió ember esett áldozatul Sztálin erőszakos iparosítási és kolhozosítási mániájának. Az iparosításban oly magasra rakták a mércét, hogy a szükséges nyugati technológiáért és gépekért cserébe minden elérhető gabonát exportálni kellett. Így például míg 1928-ban, az ötéves tervek indulásának évében még kevesebb mint egymillió mázsa gabonát exportáltak Nyugat-Európába, addig 1930-ban már 48,4 milliót, 1931-ben pedig 51,8 milliót. Ha az 1930-as évek elején csak feleannyi gabonát vittek volna ki az országból, akkor az iparosítás irama ugyan egy kissé lassult volna, de ennek fejében a hat-hét millió áldozat életben maradt volna.⁴

A vad iparosítási és kolhozosítási kampány során kommunista keretlegényekből és megtévesztett Komszomol-tagokból összeverődő vörös brigádok kutatták át az ukrán falvak paraszttanyáit, és szedtek össze mindent az utolsó szem gabonáig, beleértve még a jövőt jelentő vetőmagot is. Amikor semmi sem maradt a falvakban, megkezdődött a nagy éhínség. Az emberek először a szalmát, aztán a megmaradt igavonó állatokat ették meg. Ezután következtek a kutyák, a macskák, végül a gyermekek. Az éhségtől megőrült emberek a saját vagy a szomszéd gyermekek holttestét ették meg. A kannibalizmus odáig fajult, hogy a szovjet kormány – a gabonaszállítások leállítás helyett – plakátokat nyomtatott, amelyeken azt hirdette: „Saját gyermekeid megevése barbár cselekedet”.⁵

Manapság mindez már elég jól dokumentálva van a Sztálin diktatúrájával foglalkozó tudományos munkákban, visszaemlékezésekben és dokumentumfilmekben. Pedig számos naiv, félrevezetett nyugati értelmiségi és politikus – mint például a Nobel-díjas író, George Bernard Shaw vagy Henry Wallace, Roosevelttel egyik alelnöke – abban az időben dicshimnuszokat zengett a „csodálatos” sztálini szovjet paradicsomról,⁶ s ostorozta a „növekvő amerikai fasizmust”.⁷

A milliókat elpusztító Gulag-táborok és a szovjet éhínség legviszatasztóbb jelenségei közé tartozik az imént említett kannibalizmus. Anne Applebaum 2003-ban megjelent, a szovjet Gulag-rendszer kifejlődését összegző könyvében több ilyen jelenségről emlékezik meg.⁸ 1933 májusában például hatezer-száztizennégy parasztot deportáltak a szibériai Ob folyó Nazino nevű lakatlan és kietlen szigetére, élelmiszer és felszerelés nélkül. Már az első napon kétszázkilencvenöt embert kellett eltemetni. Három hónappal később egy odalátogató pártfunkcionárius azt írta hivatalos jelentésében, hogy már csak kétezren voltak életben, de ők is csak azért, mert felfalták halott bajtársaik tetemét.⁹ Egy politikai fogoly szerint, aki a tomszki börtönben találkozott néhány nazi női túlélővel, az egykori „telepesek”, akik kannibalizmus

vádjával kerültek rács mögé, „járkáló holttestek”-hez hasonlítottak.¹⁰

Applebaum leírja – sőt, egy dokumentumfilmben is elbeszéli – az északi és a szibériai táborokból való szökés leggyakoribb módjával összefüggő kannibalizmust. A szökést megszervezők általában köztörvényes banditák voltak, akik beszerveztek egy-egy hiszékeny zsebtolvajt vagy politikai rabot is, s ő kapta a „hús” vagy az „éléstár” szerepét. A szökés után először a magukkal vitt élelmiszert fogyasztották el. Amikor az elfogyott, a húsnak szánt harmadikat meggyilkolták, feltrancsírozták, majd az út további részében elfogyasztották.¹¹ Ez történt akkor is, amikor egy vorkutai táborban két hivatásos rablógyilkos rávett egy jól táplált szakácsot arra, hogy együtt szökjenek el. A szegény szakács nem is sejtette, hogy a két rablógyilkos számára ő mindössze „két lábon járó éléstár”. Amikor ugyanis a rendes élelmiszer elfogyott, a szakács került terítékre. Az út azonban az elképzeltnél sokkal hosszabbnak bizonyult, s a szakács is elfogyott, mielőtt célba érték volna. Az éhség tehát ismét megrohanta a szökevényeket, akik mindinkább egymást kezdték nézegetni. Egyikük sem mert elaludni, félve, hogy alvás közben társa megöli őt. Egy idő után azonban az egyik mégiscsak elaludt, mire a másik elvágta a torkát, s feldarabolta ebédnek. Két nappal később elfogták az életben maradt rabot. Tarisznyája még akkor is tele volt nyershús-darabokkal, egykori társának maradványaival.¹²

Hasonló esetet mesél el Adorján Sándor is A halál árnyékában című visszaemlékezésében: „Az egyik álmos, várakozással teljes délutánon hirtelen az egész tábor felbolydult. Futkosó fegyőrök zavartak mindenkit ki az udvarra. A kapunál – idegen örök között – egy szakállas képű, rongyos ruhás rab ácsorgott az összeterelt »érdeklődők« gyűrűjében. Mikor aztán már láthatóan mindenki jelen volt, a szakállas – az őrparancsnok intésére – a lábánál heverő zsákba nyúlt, onnan egy szőrös emberfejet húzott ki, a hajánál fogva felemelte, hogy mindenki jól láthassa, s lassan, fáradt hangon elkezdett beszélni. Színtelen hangja megtört, benne csengett a nagy »minden mindegy«. Elmondta, hogyan szöktek meg együtt a barátjával (a fej gazdájával). Az üldözők elől a járatlan tajgába vették be magukat, ahol rájuk szakadt előbb az ősz, majd a tél. Tavasszal majd továbbmennek, reménykedtek. Csináltak egy föld alatti kunyhót, és amíg az igazi »zimankós tél« be nem köszöntött, csak megvoltak valahogy. Remélték, hogy majdcsak sikerül valamit fogniuk különböző csapdákkal, de a szerencse láthatóan ellenük szegődött, és a csapdáikat mindig üresen találták. Végül beköszöntöttek az éhezés napjai.

A cikk további része a Valóság 2006/5. számában olvasható.